УДК 338.439:330.341.1

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

О.П. Гогуля, кандидат економічних наук

Розглянуто сучасний стан агропродовольчого виробництва в Україні та обгрунтовано пропозиції щодо інноваційного розвитку галузей вітчизняного сільського господарства

Сільськогосподарське виробництво, кооперація, інноваційний розвиток, інноваційні технології.

Агропромисловий комплекс є складною соціально-економічною системою, що об’єднує різні структурно-утворюючі елементи або підсистеми, важливою ланкою якої є сільське господарство. Розвиток галузей останнього забезпечує відповідний рівень продовольчої безпеки країни, здоров’я і якість життя нації.

Агропродовольчий сектор вітчизняної економіки глибоко інтегрований у світову агропродовольчу систему. Це, з одного боку, зумовлює необхідність проведення детального аналізу всіх інноваційних трансформацій, що відбуваються на глобальному рівні, з метою використання найприйнятнішого із них у вітчизняній практиці, а з іншого – спонукає до розроблення дієвих механізмів протидії ймовірному негативному впливу окремих інноваційних змін на розвиток вітчизняного аграрного сектору у визначеному, з огляду на національну стратегію, напрямі. Такий підхід дозволить вітчизняній агросфері як розвиватися з урахуванням загальноосвітніх тенденцій, так і вчасно й адекватно реагувати на сучасні інноваційні виклики, заздалегідь розробляти механізми протистояння можливому дестабілізуючому впливу глобального середовища [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку підприємств, управління інноваційними процесами, обґрунтування ролі й значущості інноваційних перетворень в період глобалізації висвітлено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: В.Я. Амбросова, О.І. Амоша, В.І. Аранчій, І.Т. Балабанової, В.І. Бойка, М.М. Гаврилюка, В.М. Гейця, П. Друкера, О.В. Мазуренка, П.Т. Саблука, І.С. Трончука, Л.І. Федулової, Н.Г. Филимонова, В.Г. Чабан та ін. Ними досліджено й вирішено цілий ряд теоретичних і практичних проблем підвищення інноваційного розвитку економіки країни в цілому та підприємств різних галузей і сфер зокрема. Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених дослідженню питань розвитку інноваційної сфери України та глибину цих досліджень, окремі проблемні аспекти залишаються невирішеними і потребують подальших наукових пошуків.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану та перспектив розвитку агропродовольчого ринку України, обґрунтування пропозицій щодо інноваційного розвитку галузей сільського господарства як центральної ланки соціально-економічної системи агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Зростання попиту на зовнішніх ринках є індикатором підвищення конкурентоспроможності харчових продуктів від українського виробника. Так, у 2012 р. продукція харчової та переробної промисловості у загальному експорті продукції агропромислового комплексу становила близько 50 %, або 8,8 млрд дол.

За словами заступника міністра аграрної політики та продовольства України [3], належна якість продукції українського виробництва дає змогу експортувати до 20 % вироблених в Україні молочних виробів, 20 % вироблених маргаринів, 20 % бурякового цукру, 50 % вироблених кондитерських виробів та 90 % виробленої в Україні соняшникової олії. На сьогодні кожна друга тонна соняшникової олії, яка реалізується на світовому ринку, вітчизняного виробництва.

Разом із цим, попит на продовольство на світовому ринку постійно зростає. Тому, аби завоювати провідні позиції та підвищити конкурентоспроможність, в Україні на підприємствах харчової промисловості запроваджуються системи контролю за якістю, в тому числі HACCP, які відповідають міжнародним вимогам. Так, ці системи вже впроваджені на 99 %

українських підприємств, що здійснюють експорт до країн Європейського Союзу чи Росії.

Окрім того, з 20 лютого 2013 року Україна може експортувати продукцію птахівництва на ринок Євросоюзу [2]. Це стало можливим завдяки набуттю чинності відповідного регламенту Європейської Комісії. Таким чином, європейський ринок став повністю відкритим для українських виробників яєць, яєчних продуктів, птиці та м'яса птиці. Тепер Україна скеровує свої зусилля на надання їй права поставляти на ринок ЄС м'ясомолочну продукцію.

Щодо внутрішнього ринку, то на користь вітчизняним товаровиробникам свідчить той факт, що українці, здебільшого, віддають перевагу вітчизняній харчовій продукції перед імпортованою. Так, на сьогодні частка продажу вітчизняного продовольства у товарообігу торговельних мереж становить близько 95 %. Цьому сприяло збільшення внутрішнього виробництва основних видів продовольства та впровадження європейської моделі контролю над якістю та безпечністю продуктів НАССР.

За підсумками 2012 р., в Україні зросло виробництво харчових продуктів, а також обсяги їх реалізації. Так, згідно з даними Державної служби статистики України, індекс промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Україні у 2012 р. становив 101,5 % порівняно з 2011 р. У свою чергу, на 9,6 % зросла реалізація харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. Разом із цим, українські споживачі все більше довіряють якості вітчизняних харчів. Підвищенню довіри українців до вітчизняних продуктів харчування сприяло розпочате Мінагрополітики реформування харчової галузі, зокрема, сфери безпечності продукції. Після ухвалення Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів», НАССР поступово запровадять не тільки підприємства-експортери, а й ті, що працюють на внутрішньому ринку. Завдяки цій системі саме виробники стануть максимально зацікавленими в дотриманні найвищих стандартів якості під час виготовлення своєї продукції. Це обумовлено тим, що відповідальність за якість продукції будуть нести, насамперед, виробники, а не державні контролюючі органи. Тому, у разі виявлення неякісних продуктів, вони будуть вилучатися з усіх торговельних мереж, а такі випадки будуть оприлюднюватися.

На сьогодні на молоко- та м’ясопереробних підприємствах за якість готової або обробленої харчової продукції тваринного походження та її безпечність відповідає ветеринарна й санітарно-епідеміологічна служба. Окрім того, на кожному такому підприємстві є офіційний лікар Держветфітослужби, що перевіряє лише сировину на наявність забруднювачів, шкідливих мікроорганізмів, захворювань тощо. Періодично це також може робити Держспоживінспекція на заяву-скаргу споживача.

Найближчим часом основна увага буде спрямована на розвиток галузі тваринництва, що, у свою чергу, забезпечить внутрішній попит споживання м’яса і реалізацію експортного потенціалу. Так, у 2013 р. планується скоротити імпорт свинини на 40 %, активізувати експорт курятини у країни Європейського союзу та продовжувати нарощування поголів’я

ВРХ. Відповідні задачі щод розвитку галузі тваринництва і нарощування експорту передбачено й у Державній програмі активізації економіки на 2013–2014 рр. [1].

Згідно з Програмою, в Україні планується побудувати і реконструювати 153 тваринницьких комплекси. Крім того, у 2013 р. держава продовжуватиме виплачувати дотації за збереження й утримання молодняку ВРХ, а також підтримувати фермерів і селян, щоб наростити виробництво свинини та підвищити її товарність.

Поняття інновації в сільському господарстві, на відміну від інших галузей економіки, визначається як кінцевий результат діяльності не через запровадження нової або вдосконаленої продукції, а, в основному, вони реалізуються через прийняття та впровадження нових конструктивних рішень, запровадження у виробництво нової техніки, технології, організації виробництва, системи його управління, удосконалення методів селекції і біотехнології, спрямованих на отримання нових сортів рослин та порід тварин, з метою отримання економічного, соціального, екологічного ефекту і прискорення процесу розширеного відтворення. Окрім того, більшість вчених економістів-аграрників схиляються до думки, що для того, щоб досягти конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та загалом, держава повинна приділяти увагу регіональним особливостям та умовам, в яких відбувається виробництво продукції.

Технологічні інновації, що мають місце у світовому виробництві і вплив яких поширюється на агропродовольчу діяльність, стосуються, насамперед, змін у структурі агропродовольчого виробництва і ринку внаслідок стрімкого розвитку біотехнологій та імплементації світових стандартів якості агропродовольчої продукції, поширення альтернативних видів землеробства тощо і стрибкоподібного зростання відповідних сегментів продовольчого ринку. Такі тенденції здатні спровокувати реалізацію загрози дефіциту продовольства на світовому і внутрішньому ринку, спричинити виникнення структурних проблем розвитку останнього.

Науково-технічний прогрес зумовлює інтенсивний тип розвитку, який у сільському господарстві тісно пов’язаний з інноваційними процесами, що мають свою специфіку, зумовлену регіональними, галузевими, функціональними, технологічними і організаційними особливостями. Вітчизняні науковці виокремлюють три типи інновацій у тваринництві: селекційно-генетичні, виробничо-технологічні й організаційно-управлінські.

Розвиток інноваційних процесів у тваринництві пов’язаний з відтворенням ресурсного потенціалу на якісно новій основі. Відповідно, конкурентоспроможність галузі багато в чому визначається ступенем використання досягнень науки і техніки на всіх стадіях: від наукових досліджень до освоєння їхніх результатів на практиці. Особливості сучасного періоду освоєння інновацій полягають у тому, що організація і управління цим процесом дедалі більше переміщується на регіональний рівень, на більш наукомісткі виробництва, безпосередньо у сферу виробництва, у великі агропромислові об’єднання корпоративного та холдингового типу, що акумулюють фінансові ресурси для впровадження інноваційних техноло-

гій і високопродуктивної техніки. Тому формування складних виробничих систем, пов'язаних технологічними циклами, які працюють на єдиний комерційний результат, стає об'єктивною необхідністю.

Інноваційні технології у сільському господарстві – це технології, що передбачають застосування наукових знань у виробничій діяльності суб'єктів господарювання з метою впровадження нового або вдосконаленого існуючого технологічного процесу для вирощування високоякісної, конкурентоспроможної як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках продукції рослинництва і тваринництва. Рівень технологічного розвитку є одним із вагомих чинників впливу на забезпечення, у першу чергу, продовольчої безпеки країни та її економічного становища [4].

У підвищенні конкурентоспроможності сільського господарства велике значення має системний підхід у використанні техніко-технологічних інновацій. Будь-яке досягнення науково-технічного прогресу буде ефективно використовуватися тільки в тому випадку, якщо воно буде включене в певну технологію. Інновації можуть бути різного характеру і застосовуватися на всіх стадіях виробничого процесу. Потребує вдосконалення і підготовка кадрів, особливо масових професій галузей сільського господарства.

Освоєння досягнень науково-технічного прогресу стає ключовим чинником, тому що забезпечує своєчасну модернізацію виробництва, освоєння передових технологій, ресурсозбереження і беззбитковість роботи підприємства, що, в кінцевому підсумку, визначає конкурентоспроможність продукції і стійкість виробництва. Для цього необхідна інноваційна активність сільськогосподарських товаровиробників, що виявляється в конкретній інноваційній політиці, яка проводиться шляхом постановки мети інноваційної стратегії, підтримки перспективних інноваційних програм і проектів. Доцільною є так звана точкова технологія інноваційної діяльності: на конкретних територіях концентрувати нововведення, створювати "точки економічного зростання", впроваджуючи сучасні технології.

Не менш важливими для розвитку вітчизняного агропродовольчого сектору є й управлінські інновації. Використання міжнародного досвіду інноваційних змін у формах і методах організації виробництва й управління у цій сфері полегшує і пришвидшує адаптацію вітчизняного аграрного сектору до світових умов господарювання, забезпечує належний рівень конкурентоспроможності української агропродовольчої продукції [5].

Розвиток кооперації з метою виробництва сільськогосподарської продукції та надання послуг з обслуговування сільського населення стає пріоритетним завданням органів державного управління і місцевого самоврядування. 15 травня 2012 року Міністерсво аграрної політики і продовольства презентувало Ініціативу «Рідне село», основні положення якої було розроблено Міністерством за участі Всеукраїнської асоціації сільських і селищних рад, профільних громадських організацій, аграрної науки, міжнародних експертів та аграріїв.

Ініціатива «Рідне село» є частиною процесу соціоекономічної модернізації аграрного сектору в межах проекту Стратегії розвитку аграрного сектору та передбачає підвищення якості життя сільського населення че-

рез зміцнення сільської економіки в цілому та її активних учасників, зокрема, господарств населення, фермерських господарств, малих і середніх товаровиробників сільськогосподарської продукції, а також налагодження соціальної інфраструктури, покращення довкілля.

У зв'язку з цим, основним принципом виробничої частини Ініціативи «Рідне село» є перенесення акценту державної підтримки на малий та середній агробізнес для посилення позицій господарств населення з подальшим розвитком сільськогосподарської кооперації (див. рисунок).

Рис. 1. Напрями державної підтримки в межах Ініціативи «Рідне село»
Джерело: [3].

На сьогодні в Україні налічується близько 4,5 млн господарств населення, які відіграють надзвичайну роль у розвитку аграрної економіки. Частка господарств населення у сільськогосподарському землекористуванні становить 45 %. При цьому, частка у виробництві валової продукції сільського господарства – 48,2 %. Сформовано традиційні сегменти виробництва, в яких господарства населення відіграють провідну роль, а саме,

при виробництві молока їх питома вага становить 79,9 %, м'яса всіх видів у забійній вазі – 43,3, м'яса ВРХ – 75,7, м'яса свиней – 56,7, м'яса птиці – 18,5 %. Частка даної категорії господарств щодо показника поголів'я тварин за видами: ВРХ – 65,9 %, свиней – 47,3, птиці – 55,0 %. При вирощуванні продукції рослинництва господарства населення також займають провідні позиції, їх частка при вирощуванні картоплі становить 96,9 %, овочів – 84,3, плодів і ягід – 84,2 %.

Проте продукція господарств населення на ринку, як правило, має низьку конкурентоспроможність через неможливість формування достатньо великих за обсягами партій належної якості, внаслідок чого втрачаються можливі доходи селян. З огляду на вищезазначене, метою розвитку сільськогосподарської кооперації є забезпечення зростання ефективності дрібних виробників сільськогосподарської продукції, оптимізації їхніх витрат на ведення господарської діяльності, спрощення доступу до агросервісних послуг та каналів збуту, організації зберігання, переробки сільськогосподарської продукції, що, у свою чергу, позитивно вплине на соціальний розвиток сільських територій та сільських громад.

Інтеграційні процеси дадуть можливість включити вироблену фермерськими та селянськими господарствами продукцію в маркетинговий ланцюг, підвищити додану вартість продукції, а також поліпшити якість і безпечність сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські кооперативи є інструментом об'єднання малими товаровиробниками власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для реалізації вітчизняної аграрної реформи, метою якої є перетворення сільського господарства на високоефективну конкурентоспроможну на внутрішньому і зовнішньому ринках галузь економіки країни, гарантування продовольчої безпеки країни, створення економічної основи для забезпечення соціально-економічного розвитку села, що, у свою чергу, дасть змогу в умовах глобальних змін та викликів вийти на нову соціально орієнтовану ідеологію зростання на основі значно вищого рівня аграрного виробництва, необхідно активізувати, перш за все, інноваційні процеси.

Відповідно, для забезпечення розвитку агропродовольчого сектору на інноваційній основі необхідно сформувати багаторівневу систему інформаційного, матеріально-технічного і фінансового забезпечення, доступ до якої має бути відкритим для наукових підрозділів аграрного профілю, виробників і споживачів продукції галузі на певних умовах для кожної їх групи, а також розробити принципи і механізми взаємодії та визначити ступінь відповідальності за їх дотримання всіма учасниками такої системи, включаючи державу.

Стратегічні орієнтири інноваційного розвитку аграрного сектору повинні враховувати конкурентоспроможність галузей та їх потенціал у межах конкретних територій і наявних ресурсів. Роль держави у процесі функціонування зазначеної системи забезпечення інноваційного розвитку має полягати, насамперед, у сприянні проведенню аграрних науково-інноваційних досліджень, розповсюдженню інноваційних знань серед виробників і споживачів агропродовольчої продукції, розробленню цільових,

регіональних інноваційних програм і проектів, просуванню вітчизняної інноваційної продукції на міжнародних ринках, а також у стимулюванні інноваційного розвитку галузі за допомогою фінансових механізмів, зокрема, наданні пільгового кредитування для пріоритетних проектів, застосуванні прискореної амортизації і пільгового оподаткування на всіх етапах інвестиційного процесу в межах визначених пріоритетів.

Шляхи досягнення стратегічних цілей в розрізі галузей сільського господарства передбачають: розвиток галузі птахівництва з активним розвитком зовнішніх сегментів торгівлі м'ясом птиці та яйцями; розвиток галузі свинарства з одночасним підвищенням рівня інтенсивності галузі та диверсифікацією виробництва якісних продуктів переробки; інтенсифікація галузі скотарства з акцентуванням уваги на малих та середніх фермах у виробничій кооперації сільського населення; стимулювання розвитку вівчарства з поглибленням спеціалізації у виробництві м'яса та молока; інтенсифікація виробництва та підвищення врожайності сільськогосподарських культур; впровадження сучасних енергозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур; удосконалення землекористування та формування оптимальної структури посівних площ сільськогосподарських культур, залежно від природно-кліматичних умов та зональної спеціалізації; впровадження у виробництво нових високопродуктивних сортів та гібридів сільськогосподарських культур; оптимізоване внесення мінеральних добрив з розрахунку на запланований урожай та з урахуванням агрохімічних показників ґрунтів; проведення хімічної меліорації сільськогосподарських земель та комплексу заходів з інтегрованого захисту рослин і шкідників, хвороб та бур'янів тощо.

Список літератури

1. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF#n11]

2. Національний рейтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbr.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=108:2013-02-27-08-46-48&catid=15:novini&Itemid=39]

3. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua

4. Пуцентейло П. Інноваційне забезпечення розвитку тваринництва України [Електронний ресурс] / Пуцентейло // Тези Інтернет-конференції 6–7 грудня 2012 року. – Режим доступу : [http://conftiapv.at.ua/publ/konf_6_7_12_2012_r/48]

5. Шубравська О.В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / О.В. Шубравська. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua /portal/soc_gum/ep/2010_3/7_ Shubravska.pdf

Рассмотрено современное состояние агропродовольственного производства в Украине и обоснованы предложения относительно инновационного развития отраслей отечественного сельского хазяйства.

Сельскохозяйственное производство, кооперация, инновационное развитие, инновационные технологии.

In the article it is considered the modern state of agricultural food production in Ukraine and grounded suggestions of innovative development of national agricultural industries.

Agricultural production, cooperation, innovative development, innovative technologies.